

HOVEDKOMITEEN FOR NORSK FORSKNING
MELDING NR. 1

**Retningslinjer for
en norsk
forskningspolitikk**

OSLO 1968

Forsiden på den første rapporten fra Hovedkomiteen for norsk forskning.

Elvbakken, K. T. & Schwach, V. (2025). *Forskning, forvaltning og forskningsinstitutter: En introduksjon til boka*. I K. T. Elvbakken & V. Schwach (Red.), *Kunnskap og politikk: Forskning, forvaltning og forskningsinstitutter* (s. 9–32). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa530101>

Kapittel 1

Forskning, forvaltning og forskningsinstitutter

En introduksjon til boka

Kari Tove Elvbakken og Vera Schwach

Innledning

Denne boka handler om forskningsinstitusjoner og forskningspolitikk. Den handler mest om instituttsektorens forskningsinstitutter, men også om universiteter og høyskoler og forholdet mellom institusjonstypene. Instituttsektoren består av institusjoner utenfor universiteter og høyskoler som har forskning og utviklingsarbeid (FoU) som hovedaktivitet, og som mottar statlig grunnbevilgning. Lignende forskningsinstitutter som de norske finnes i mange land, men deres utforming, oppgaver, roller og antall har variert over tid og varierer mellom land.

Boka bidrar med ny kunnskap og større forståelse av instituttsektorens roller og virke, i fortid og nåtid. Forfatterne kombinerer historiske og statsvitenskapelige perspektiver, politisk kontekst og intensjoner ved etablering

av instituttene, de analyser av utvikling over tid og nåtidig situasjon. Ulike forvaltnings- og politikkområders relasjoner til forskningsinstitutter utforskes, og forskjeller mellom bruk av forskning diskuteres.

Dette reflekterer en kombinert interesse for forskning om forskning med interessen for forskning om politikk og forvaltning blant forfatterne. Bidragene knytter an til en bredere interesse for forholdet mellom kunnskap og politikk og politikk for forskningssystemet. Boka handler mest om kunnskapens institusjoner og organisasjoner og mindre om kunnskapens innhold. Framveksten av landets forskningsinstitutter, med deres begrunnelser og oppgaver, undersøkes. Vi konsentrerer oss om institutter som er etablert for oppgaver for de politiske myndighetene. Det dreier seg mye om norske forhold, men boka har også kapitler om Danmark og Sverige.

Det er tre grunner til at vi konsentrerer oss om instituttsektoren. For det første er dette forskningsinstitusjoner som tydeligst er opprettet for å gi kunnskap til de politiske myndighetene. For det andre er instituttsektoren langt mindre utforsket enn universiteter og høyskoler. For det tredje kan økt kunnskap om instituttsektoren og dens mangeartede samarbeid med universiteter og høyskoler også bidra til økt innsikt om begge institusjonstyper.

Bokas kapitler knytter an til forskning om forbindelser mellom forvaltning og fagkunnskap, til studier av institusjoner som forvaltningen gir oppgaver til og henter kunnskap fra. Fagkunnskap har hatt, har og kan ha ulike roller i politikkutvikling, iverksetting og evaluering, over tid og innenfor ulike politikkområder. Bidrag om institutter knyttet til ulike politikkområder forholder seg også til forskningen om disse. Studier av universiteter og høyere utdanning har betydning for noen av bokas bidrag; i studier av relasjoner mellom instituttsektoren og universiteter og høyskoler trengs det kunnskap om begge institusjonstypene.

Boka er flerfaglig, den har bidrag som benytter statsvitenskapelige og historiske tilnærminger. Flere forfattere bruker historisk-institusjonelle perspektiver. Noen kapitler har tyngdepunkt i hvert av fagene, mens andre kombinerer dem. Ulike sider ved instituttsektoren som helhet og ved enkelte enheter utforskes, inkludert deres relasjoner til politiske myndigheter og andre forskningsfelleskap. Innsikter fra professor i statsvitenskap Knut Dahl Jacobsen, er viktige i flere bidrag. Disse henter inspirasjon fra hans studier av forholdet mellom fag og politikk, fagkyndighetens roller i forvaltningen og skiftende relasjoner mellom fagkyndighet og politikk, som i *Teknisk hjelp og politisk struktur* (Jacobsen, 1964).

Forskning, politikk og forvaltning

Å inkludere fagkyndighet var et viktig trekk da det moderne norske statsapparatet tok form. Etableringen av fagkyndige organer går mer enn 150 år tilbake i tid (Jacobsen, 1964; Benum, 1978). Det ble etablert ulike organisatoriske og institusjonelle innretninger. Fra om lag 1860 opprettet Stortinget kommisjoner og fagkyndige embeter, etter hvert direktorater, andre organisasjoner og strukturer for å dekke ulike behov for fagkunnskap i sentraladministrasjonen. Før, men spesielt etter parlamentarismens gjennombrudd i 1884, kom flere og andre fagkyndige inn i det juristdominerte byråkratiet (Jacobsen, 2014). Nye fagkyndige enheter hang også sammen med økt spesialisering både i forvaltningen og i vitenskapen. Forholdet mellom fagkyndige og ledere av fagetater og departementenes administrative og politiske ledelse har variert over tid og mellom politikkområder. Generelt har områder med sterkt politisk engasjement – eller som har vært preget av konflikter – hatt en tendens til å bli knyttet nærmere den politiske ledelsen, mens områder med mindre politisk betydning er skjøvet lenger vekk (Jacobsen, 1964).

Fagkyndighetens første oppgaver var knyttet til militær og sivil infrastruktur. Deretter fulgte kunnskap og institusjoner for bergverk, landbruk og fiskerier, med etableringen av Veterinærinstituttet (VI) i 1891 og Havforskningsinstituttet (HI) i 1900 som eksempler. Begge instituttene var knyttet til direktorater, henholdsvis Veterinærdirektoratet og Fiskeridirektoratet. Begge hadde betydning for utdanning av fagkyndige. VI bidro med vitenskapelig grunnlag for veterinærutdanning i Norge (fra 1935) (Elvbakken, 2017). Tilsvarende bidro HI til zoologi- og biologistudiene ved Universitetet i Oslo (UiO) og seinere ved Universitetet i Bergen (UiB) (Schwach, 2000).

I mellomkrigstida var det år med vanskelige økonomiske vilkår. På 1920-tallet ble det gjennomført nedskjæringer i statsforvaltningen, og det oppsto konflikter om hvordan fagkyndigheten skulle virke (Tønnesson, 1978). Departementene hadde forskjellige koblinger til underliggende direktorater. Noen direktorater var selvstendige og utenfor departementene, mens andre var organisert innenfor departementene. For eksempel var Medisinaldirektoratet utenfor departementet mellom 1891 og 1945, men ble innlemmet i departementsstrukturen under andre verdenskrig og forble deretter der. Landbruksdirektoratet var derimot hele tida innenfor sitt departement, mens Fiskeridirektoratet var utenfor.

I tillegg til fagkyndige i departementer og direktorater, satset myndighetene på forskning innenfor noen fagområder. Stortinget opprettet flere forskningsfond, noen av dem finansiert gjennom produktavgifter, som en avgift på tranesport. Utenlandske fond, som Rockefeller-fondene, ga fra 1920-tallet også støtte til forskningsmiljøer i Norge og andre land, både ved og utenfor universitetene. De prioriterte individuelle forskningsentreprenører og instituttdannelser (Niskanen, 2017). Rockefeller-fondene krevde også at tildelinger ble kombinert med statlige bevilgninger. Dette bidro til et dilemma: Samtidig som fondene ga mer midler til forskning, fikk de også innflytelse på hvilken forskning som fikk statlige midler.

Etter andre verdenskrig vokste forvaltningen, og fagkyndigheten ble styrket og utvidet. I tillegg til jurister kom andre profesjoner inn, først, flere sosialøkonomer, og noe senere andre samfunnsvitere, særlig statsvitere. Det var likevel forskjeller mellom politikkområdene og deler av statsforvaltningen (Grønlie, 2009). I direktoratene ble flere fagområder og profesjoner representert, som ingeniører, medisiner og veterinærer.

I etterkrigsårene kan vi se en treleddet satsing på forskning: utbygging av høyere utdanning og forskning, etablering av forskningsråd og utbygging av forskningsinstitutter og institusjoner med forskningsoppgaver for forvaltningen. Kombinasjonen kan illustreres ved at den samme dagen som Stortinget opprettet, UiB 9. april 1946, vedtok det også å etablere Norges Teknisk-Naturvitenskapelige forskningsråd (NTNF). Samme år ble Forsvarets forskningsinstitutt opprettet, underlagt Forsvarsdepartementet.

NTNF ble først finansiert over statsbudsjettet og via statlige fond.¹ I 1946 opprettet Stortinget også Norsk Tipping AS, og tippeoverskuddet skulle brukes til idretts- og forskningsformål. I 1949 ble Norges almenvitenskapelige forskningsråd (NAVF) og Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd (NLVF) etablert. Begge ble finansiert av overskudd fra tipping. NAVF ble særlig viktig for forskningen ved universitetene, UiO og UiB, med sin vekt på grunnforskning. NTNF ble en viktig finansieringskilde for teknisk-industrielle institutter, og NLVF støttet Norges landbrukshøgskole og landbrukets forsøks- og forskningsmiljøer.

I tillegg til etableringen av et nytt universitet, forskningsrådsutbygging og mer fagkompetanse i departementer og direktorater, opprettet Stortinget også noen spesialinstitutter fra slutten av 1950-tallet, som: Norsk Utenrikspolitisk

---

¹ St.prp. nr. 65 (1945–46), s. 13.

Institutt (NUPI), som ble opprettet i 1959 som ett av flere tiltak for å støtte forskning om fred og konflikter. Samme år ble Institutt for fredsforskning (PRIO) utskilt fra Institutt for samfunnsforskning og fikk en rammebevilgning fra Stortinget. I 1966 vedtok Stortinget å opprette et institutt for anvendt samfunnsvitenskapelig forskning for å styrke kunnskapsgrunnlaget for videre utbygging av velferdsstaten.

Fra midten av 1960-tallet økte interessen for en mer samlet forskningspolitikk, særlig innenfor Arbeiderpartiet (Benum, 2007). Hovedkomiteen for norsk forskning ble opprettet i 1965. Komiteen skulle gi forskningspolitiske råd til myndighetene.² Ifølge Skoie (1985) var dette et tiltak med bred politisk støtte. Fra begynnelsen av 1970-tallet kom det en ny giv for en mer systematisk interesse for forskning som grunnlag for politikk. Sektorprinsippet var et slikt uttrykk, stadfestet av Trygve Brattelis første arbeiderpartiregjering i 1972.³ Det slo fast at departementene skulle ha oversikt over forskningsstatus og vurdere behov for forskning innenfor sine ansvarsområder.

Samme år, i 1972, satte regjeringen i gang de til da to største samfunnsvitenskapelige undersøkelsene, Levekårsundersøkelsen og Maktutredningen. Regjeringen oppnevnte professorer ved UiB som ledere. Undersøkelsene fikk da også stor betydning for samfunnsvitenskapelig forskning, særlig i Bergen (Roll-Hansen, 2022a, b; se også kapittel 6).

Fra 1972 ble utredninger fra regjeringsoppnevnte utvalg samlet i serien *Norges offentlige utredninger* (NOU). Bakgrunnen var ønsket om å styrke debatten om grunnlag for offentlig politikk. Siden da har en lang rekke NOU-er dokumentert kunnskap og levert vurderinger fra eksperter innenfor ulike politikkområder og vært til støtte for forvaltningens fagkyndighet. Publikasjonsserien var inspirert av Sveriges offentlige utredninger (SOU), utgitt fra 1922. I løpet av femti år med NOU-er har antall utgivelser, temaene og sammensetningen av utvalgene endret seg. Blant andre har Christensen & Holst (2020), analysert roller, bruk av ekspertise og virkninger ulike typer NOU-er har hatt. I denne boka brukes ulike NOU-er som kilder av en del forfattere, men her er det forskningsinstituttene som institusjoner som vies oppmerksomhet.

² Kongelig resolusjon 27.08.1965 (Sikt, database).

³ St.prp.nr. 85 (1971–72) Innst. april 1972 – endringer i statsbudsjettet for 1972.

På 1980- og 1990-tallet kom det et viktig forvaltningspolitisk skille med reformer med vekt på fristilling, konkurranseutsetting, brukermedvirkning og mål- og resultatstyring – ofte omtalt som NPM-inspirerte reformer (New Public Management). Samtidig ble NPM-reformene her i landet også tilpasset den norske forvaltningstradisjonen (Greve mfl., 2016). Reformene kom til å prege forvaltning, universiteter og høyskoler, instituttsektor og forskningsfinansiering. Departementene skulle nå utøve sitt sektoransvar for forskning på nye måter, med større avstand til institutter de fikk kunnskap fra. De ga flere oppgaver og mer ansvar til forskningsrådene. Forskningsrådene skulle gi forskningspolitiske råd, være møteplasser og lyse ut prosjekter og programmer der forvaltningen ønsket ny kunnskap. Utrednings- og andre oppdrag ble også tildelt etter offentlig konkurranse, som til konsulentselskaper av ulik art. Systemer for konkurranse om offentlige innkjøp ble utviklet (Grønlie & Flo, 2009). Departementene valgte også i noen grad ulike former for kunnskapsinnhenting, og noen bruker i større grad konsulentselskaper enn andre.

Samtidig økte antallet og typer fagkyndige i forvaltningen. Fra slutten av 1970-årene til 2016 sank andelen jurister betydelig, mens andelen samfunnsvitere ble nesten tredoblet, til 30 prosent (Christensen mfl., 2018). Nå har sentraladministrasjonen samfunnsvitere som høyeste andel, fulgt av økonomer selv om det er store forskjeller mellom departementene.

Fra 1980-tallet ble også instituttsektoren preget av reformer. Institutter som tidligere hadde vært del av sentralforvaltningen, ble gjort om til stiftelser eller ble til forvaltningsorganer med særskilte fullmakter. Blant forskningsrådene eide NTNf en rekke teknisk-industrielle institutter, men eierrollen ble etter hvert sett på som problematisk (Skoie, 1985). Mange institutter ble omgjort til stiftelser eller aksjeselskaper. Institutter innenfor landbruks- og fiskeriforskning, miljøpolitikk, utenrikspolitikk og velferdspolitikk fikk nye fullmakter og organisasjonsformer. Både regjeringen Willoch og Brundtlands regjeringer så fristilling som et virkemiddel for å styrke forskningens kvalitet (Schwach, 2022).

Forskningsrådene fikk nye oppgaver, og deres strategiske rolle ble forsterket, blant annet med ansvar for evalueringer av fag og institusjoner. I 1993 ble Norges forskningsråd opprettet av regjeringen Brundtland II etter at Stortinget hadde fulgt Grøholt-utvalgets anbefaling om å slå sammen landets fem forskningsråd til ett (NOU 1991: 24). Slik ble sektorrettede forskningsråd slått sammen med NAVF som hadde vært et grunnforskningsorientert råd. Det norske systemet ble forskjellig fra andre lands, som i nabolandene. Blant

oppgavene til Forskningsrådet var å følge opp instituttsektoren og tildele instituttene grunnbevilgninger.

Universiteter og høyskoler ble også gjenstand for reformer. Fra slutten av 1990-tallet begynte arbeidet med nye studiestrukturer og ledelsesformer (Bleiklie & Michelsen, 2008). Institusjonene innenfor høyere utdanning var allerede fra 1970-tallet forventet å ta på seg oppdragsforskning, gjerne organisert i egne enheter, randsoneneenheter (Elvbakken & Heiret, 2022). Samtidig oppfordret de politiske myndighetene til mer samarbeid mellom instituttsektoren og universiteter og høyskoler, blant annet gjennom bruk av bistillinger på tvers. Det gikk karriereveier mellom institusjonene, ofte fra instituttsektor til universiteter og høyskoler. Dette samarbeidet er tema i flere kapitler i denne boka. Det samme er utforskningen av skiftende relasjoner mellom instituttsektorens enheter og departementene. Hvordan forvaltningspolitikken og den generelle forvaltningsskikken påvirker forholdet til ulike typer fagkyndige organer og institusjoner, er også tema. Disse relasjonene er også preget av de til enhver tid politiske konstellasjonene i storting og regjering.

Forskningsinstitutter i forskningssystemet

Denne boka handler særlig om forskningsinstitutter som har oppgaver for forvaltningen, og om politikkenes behov for og bruk av kunnskap. Instituttsektoren er og har vært en sentral del av forskningssystemet i Norge. Som en kontekst for bokas kapitler vil vi løfte fram noen karakteristiske trekk og endringer i hele forskningssystemet over de siste femti årene.

Vi bruker ett bilde, én figur som utgangspunkt. Figuren viser utviklingen av FoU-utgifter fordelt mellom forskningssystemets tre deler siden 1972. FoU-utgifter brukes internasjonalt som standardmål for FoU-innsats.⁴ Fra 2007 er FoU-utgifter i helseforetakene vist som en egen linje. FoU ved helseforetak som er universitetssykehus, er også registrert innenfor univer-

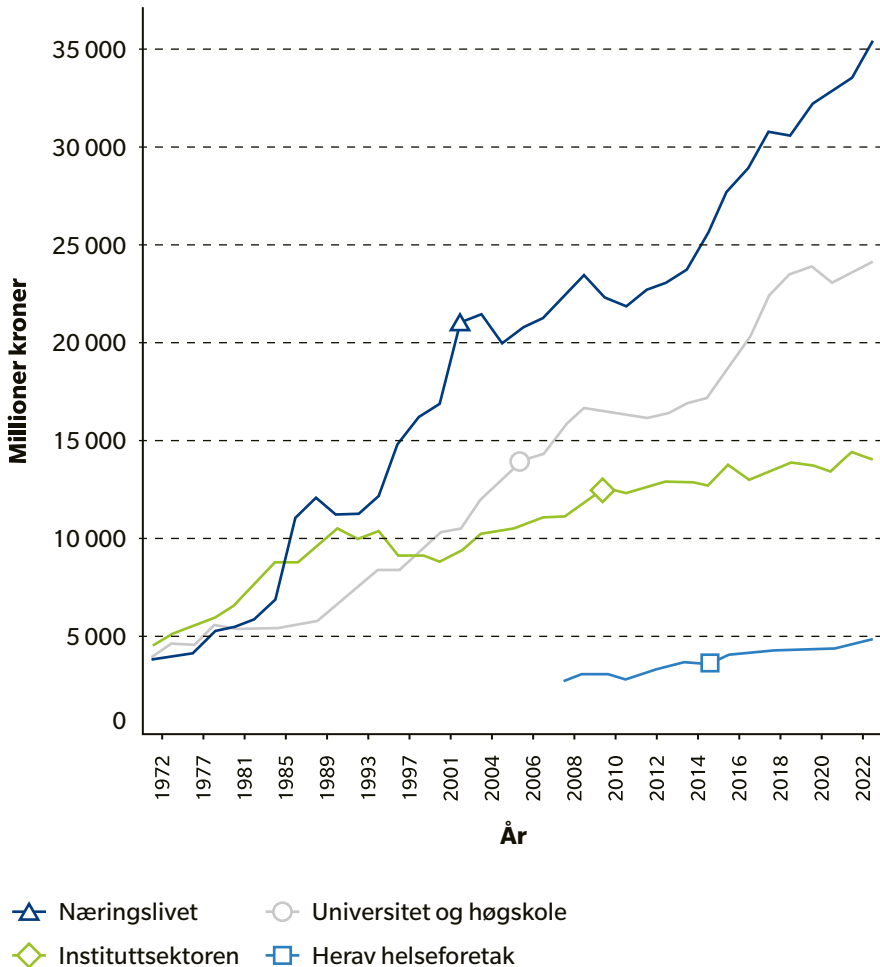
---

⁴ Ifølge Brandt mfl. (2019) var OECD viktig for bestemmelsene om hva som regnes som forskning og inndeling av FoU-arbeid etter hensikt (Godin, 2005). Figur 1 viser FoU-utgifter etter definisjonen fra OECD. <https://www.forskningsradet.no/indikatorrapporten/>

sitetene og høyskolene, mens forskning ved andre helseforetak er registrert innenfor instituttsektoren.⁵

Figur 1.1

Utgifter til FOU, 1972–2022, fordelt mellom ulike sektorer i forskningssystemet

Faste 2015-kroner. Kilde: Indikatorrapporten 2024.

⁵ At helseforetakenes FoU er blitt en synlig kategori, henger sammen med at helseforetaksreformen i 2002 gjorde forskning til en av helseforetakenes oppgaver. Egne budsjettposter for forskning fulgte med, midlene ble fordelt regionalt i samarbeidsnemnder med helseforetak og universiteter.

Figuren illustrerer tydelig veksten i omfanget av forskning. Veksten reflekterer store samfunnsmessige endringer som har preget Norge de siste femti årene, blant annet en sterkere offentlig og privat forskningsinnsats. Figuren viser også forskjeller i FoU-utgiftene mellom forskningsstedene.

Strukturer

Figur 1.1 viser ikke hva hvert av forskningsstedene består av, eller de endringene som har skjedd innenfor hver av dem. Både ved universitetene og høyskolene har det vært betydelige strukturendringer, noe som trekkes fram i flere kapitler, men endringer innenfor instituttsektoren utforskes og drøftes mest i denne boka.

Figurens framstilling av endringer i FoU-utgifter rommer betydelige endringer både i antall institutter, deres størrelse, organisasjonsformer og oppgaver. Tre institusjonstypers FoU-utgifter inngår i instituttsektorens samlede utgifter: forskningsinstitutter som mottar statlig grunnbevilgning; institutter som er direkte underlagt departementene og offentlige etater med betydelig forskningsaktivitet, men som har andre hovedformål – som Folkehelseinstituttet og Statistisk sentralbyrå.

Vi konsentrerer oss om institutter med forskning som hovedformål, spesielt om dem som omfattes av statlige retningslinjer for tildeling av grunnbevilgninger.⁶ Disse retningslinjene ble først gitt i 1994, og da ble 61 institutter omfattet av dem. Instituttene ble delt inn i fire grupper. Ifølge årsrapportene for 2023 var 37 institutter omfattet av statlige retningslinjer, inndelt i fire grupper: teknisk-industrielle institutter (7), primærnæringsinstitutter (5), miljøinstitutter (8) og samfunnsvitenskapelige institutter (17).⁷ De to største, stiftelsen SINTEF og NORCE AS, har avdelinger eller datterselskaper i tre av gruppene. I 2023 hadde disse 37 instituttene til sammen over 4800 årsverk for forskere og 12,3 milliarder kroner i inntekter (Forskningsrådet, 2024).⁸

⁶ <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/2008-12-19-1579?q=statlig%20grunnbevilgning> sist endret fra 1.1.2022.

⁷ Fra Forskningsrådets årsrapporter fra hver av de fire gruppene for 2023. <https://www.forskningsradet.no/forskningspolitikk-strategi/instituttsektoren/rapporter/>

⁸ Sammenlagte tall fra tabeller i årsrapportene for 2023.

Gjennom de siste tiårene er antallet institutter blitt færre, men de har samtidig blitt større. Innenfor universitets- og høyskolesektoren har det også skjedd store endringer. Mens det i 1970 var fire universiteter, er det elleve høsten 2024, inkludert det nyeste, Universitetet i Innlandet. Noen strukturendringer i instituttsektoren henger sammen med endringer i universitets- og høyskolesektoren.

Mellom 1970 og slutten av 1990-tallet, da etablering av regionale stiftelser, fristilling av institutter og sammenslåinger for å skape større og mer robuste enheter, var forskningspolitiske prioriteringer, skjedde det noen strukturendringer. For eksempel vokste SINTEF ytterligere gjennom strukturell vekst.

Fra rundt 2000, særlig i kjølvannet av en av Mjøs-utvalgets utredninger (NOU 1999: 18), ble flere stiftelser gjort om til aksjeselskaper. Det skulle styrke eierens innflytelse over virksomhetene, som der hvor eierne var institusjoner innenfor høyere utdanning. Dette gjaldt for eksempel institusjoner i randsonen, spesielt enheter opprettet av universiteter fra midten av 1980-tallet for å organisere oppdragsforskning. Sammenslåinger ble også gjennomført, som innenfor mat- og fiskeriforskning, der det statseide NOFIMA AS ble etablert i 2005.

Som del av nye retningslinjer for tildeling av grunnbevilgninger til forskningsinstitutter fra 2008, ble det også innført regler for å bli omfattet av ordningen eller å tre ut av den. Tre samfunnsvitenskapelige randsoneinstitutter i Bergen, Trondheim og Oslo ble nå også omfattet av retningslinjene. Disse hadde klare fellestrekk med instituttsektorene, spesielt institutter som Institutt for samfunnsforskning i Oslo (Grove, 2012). Etter 2014, da Uni Research AS i Bergen som det siste instituttet kom inn under ordningen, startet en ny runde med sammenslåing av enheter i instituttsektoren.

Fra 1990 ble universiteter og vitenskapelige høyskoler omfattet av samme lov, og i 1995 fikk universiteter og høyskoler felles lovgivning. Få år senere startet omfattende reformer i høyere utdanning, med studiereformer, nye finansieringssystemer, ledelsesformer og ny lovgivning. Lov om universiteter og høyskoler fra 2005 åpnet for at statlige høyskoler kunne søke om å oppnå universitetsstatus. Først ute var Høgskolesenteret i Rogaland, som ble Universitetet i Stavanger i 2005, samme år som Norges landbrukshøgskole ble til Universitetet for miljø- og biovitenskap. Høgskolen i Agder fulgte og ble Universitetet i Agder i 2007.

I 2008 foreslo Stjernø-utvalget (NOU 2008: 3), nedsatt av regjeringen Stoltenberg II, omfattende fusjoner mellom universiteter og høyskoler med sikte på å skape større og mer robuste enheter. Utvalget mente at skillet mellom høyskoler og universiteter hadde blitt mindre, og at institusjonene var blitt likere. Forslaget vakte imidlertid protester og ble lagt bort, men ble senere tatt opp igjen i regjeringen Solbergs Meld. St. 18 (2014–2015) om strukturer i høyere utdanning. På ny ble universiteter og høyskoler oppfordret til fusjoner, og nå fulgte flere opp. Fusjoner i instituttsektoren var også ønsket, særlig for å skape faglig mer robuste forskningsmiljø.

Fra 2014 til 2018 ble antallet institutter med statlig grunnbevilgning redusert fra 62 til 37. Vi vil nevne to eksempler, begge indikerer også at skilene mellom universiteter og høyskoler og instituttsektoren kan være i endring (se også kapittel 5).

Etter sammenslåingen av høyskolene i Oslo og Akershus (HiOA) i 2011, startet arbeidet for å oppnå universitetsstatus. Ett tiltak var fusjoner mellom høyskolen og enheter i instituttsektoren. I 2014 ble to institutter fra den samfunnsvitenskapelige delen av instituttsektoren: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) og Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) fusjonert inn i høyskolen. I 2016 fulgte Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) (Messel, 2019). Dette ga mer forskning og bidro til at høyskolen oppnådde universitetsstatus i 2018 som OsloMet – storbyuniversitetet. Å fusjonere instituttsektorenheter inn i universiteter, har trekk til felles med danske fusjoner mellom universiteter og institutter, fra 2007 (se kapittel 3).

I Bergen tok UiB, som hovedeier av forskningsselskapet Uni Research AS (med bakgrunn i stiftelsen Unifob fra 1986), initiativ til en fusjon med forskningsinstitutter på Vestlandet. Det nye forskningsselskapet, fra 2018 NORCE AS, samler nå institutter fra Kristiansand i sør til Tromsø i nord, og har fire universiteter som deleiere (se kapittel 5).

Ressurser

Figur 1.1 viser utviklingslinjene gjennom femti år, med perioder med vekst og utflating. Ved inngangen til 1970-årene var det små forskjeller i utgifter til FoU i forskningssystemet, men mest ble brukt i instituttsektoren.

Utgiftene til FoU i næringslivet lå først noe lavere enn utgiftene ved universiteter og høyskoler, og særlig i instituttsektoren. Så økte utgiftene, men mindre enn i instituttsektoren. Slik var det inntil 1984; fra da av økte ressursbruken i næringslivet og har siden vært høyere enn i de to andre sektorene. For veksten fra tidlig på 1980-tallet, er oljevirkosomheten viktig. Innføring av krav om å finansiere forskning som en del av konsesjonsvilkårene for oljeutvinning hadde betydning. De norske oljeselskapene, det statlige Statoil og det delvis statlige Hydro, etablerte forskningssentra, og det ble satset på forskning i disse selskapene, men også i andre deler av næringslivet. Samtidig må andre endringer i næringslivets sammensetning selvsagt tas i betraktning, som veksten innenfor IT-næringene og havbruket, sammen med et mer kunnskapsintensivt næringsliv generelt. I 1997 var utgiftene i næringslivet nesten like store som i de to andre sektorene til sammen.

Utgiftene til FoU ved universiteter og høyskoler (inntil 1970 vitenskapelige høyskoler, så også distriktshøyskoler og fra 1994 alle statlige høyskoler) ble passert av næringslivet på slutten av 1970-tallet. Etter at landet fikk to universiteter i 1946, med UiB i tillegg til UiO, var det vekst, om enn sakte, på 1950- og 1960-tallet. Opprettelsen av universitetene i Tromsø og Trondheim (sistnevnte som overbygning over NTH og den allmennvitenskapelige høyskolen) bidro til veksten, med prøvedrift av distriktshøyskoler fra 1969 i tillegg. Ved universitetene lå forskningsressursene i hovedsak i forskningstida til de vitenskapelig ansatte, med normen om at halvparten av arbeidstida er forskningstid. Ambisjonen var å gi økt utdanningskapasitet og mer forskning, selv om ansatte ved distriktshøyskolene fikk mindre forskningstid.

Men, som det framgår av figur 1.1, var FoU-utgiftene ved universiteter og høyskoler nærmest uforandret fra 1972 til 1990. Så kom en vekst fra 1990 til 2007, fulgt av utflating til om lag 2014, før utgiftene igjen skjøt fart.

Veksten som startet rundt 1990, reflekterer vekst innenfor høyere utdanning; antallet studenter og budsjetten økte. Det statlige økonomi- og ansettelsessystemet ble myket opp, og institusjonene kunne ansette vitenskapelig personale med eksterne inntekter. Endringene hang sammen med at de politiske myndighetene ønsket oppdragsforskning ved universitetene, både for næringsliv og forvaltning. Økningen fra 2014 kan knyttes til flere forhold; ett var økningen i antallet studieplasser, og med det mer forskningsressurser. Fra midt på 1990-tallet har universiteter og høyskoler vært mottakere av langt flere

utlyste forskningsmidler fra Norges forskningsråd enn tidligere, og spesielt har UiO, UiB og NTNU fått mye midler, også fra EU (Tilstandsrapporten, 2024).

Instituttsektoren hadde mest FoU-midler i 1970. Instituttsektorens ressursbruk vokste sterkest fram til om lag 1990. I denne perioden ble regionale forskningsinstitutter bygd ut i nærheten av distriktshøgskolene. Dette var stiftelser, gjerne dannet med bidrag til stiftelseskapitalen over Kommunaldepartementets budsjett. Fylkeskommuner, kommuner og lokale næringsaktører var ofte medstifere. Fra 1990-årene viser figuren en tiårig nedgang i bruk av ressurser. Etter dette har instituttsektorens omsetning vokst, men har vokst mindre enn andre deler av forskningssystemet. Instituttsektorens plass i forskningssystemet – målt i FoU-utgifter – har gått fra å være den største i 1972, til å bli den minste sektoren. Først ble instituttsektoren forbigått av næringslivet, rundt 2000 av universitetene og høyskolene.

Det offentlige finansiering av forskningssystemets steder, er og har vært mangeartet og forskjellig historisk og i dag. Privat finansiering av forskning og utviklingsarbeid i næringslivets regi går vi ikke inn på her, men det offentlige har, med for eksempel tilskudd, skattemessige ordninger, eller ved samarbeid mellom næringslivsforskning og forskning i instituttsektor og universiteter og høyskoler, gitt næringslivet mulighet til forsknings- og utviklingsfinansiering. Slik finansiering er kommet fra programmer og prosjekter i Forskningsrådets og Innovasjon Norges regi.

Mange kapitler denne boka tar opp hvordan finansieringsformene har endret seg over tid. Det offentlige startet med bevilgninger over statsbudsjettet, enten direkte bevilgninger eller via statsopprettede fond for forskning. Fra 1946 ble forskningsråd – først flere og fra 1993 ett – et institusjonelt virkemiddel for fordeling av midler og for ulike relasjoner, som eierskap, til enheter i instituttsektoren. Bruken av overskudd fra virksomheten i Norsk Tipping ga et nytt rom for forskningens vekst, men bevilgninger over statsbudsjettet var likevel den viktigste kilden. Forskningsrådene ga noen institutter driftsbevilgninger, mens andre institutter var ordinære forvaltningsenheter. Inntekter fra fondsmidler, både norske og internasjonale, som Rockefellerfondene, og fra private aktører, som næringslivsaktører, har bidratt, om enn på forskjellig nivå og måte, både til forskningen ved universiteter og høyskoler og i instituttsektoren. Med oljevirkosomheten økte forskningen i næringslivet, og også i resten av forskningssystemet. Fra midt på 1960-tallet, men forsterket på 1970-tallet, vokste interessen for forskningspolitikk, blant annet med

mål om mer kunnskapsbasert politikkkutforming. Dette ble videreutviklet på 1980-tallet. De politiske myndighetene vektla forskningsrådene og fra 1993 Forskningsrådet som konkurransearena for bidrag fra programmer og til prosjekter. En mer samlet politikk og strategi for forskningsrådssystemet og forvaltningen ble utviklet.

Statlige universiteter og høyskoler finansieres for både utdanning og forskning. Inntil begynnelsen av 2000-tallet var bevilgningene historisk baserte og sterkt knyttet til antallet studenter. Fra 2003 ble det innført et nytt finansieringssystem med premiering av forskning, både innsatsfaktorer, som bevilgninger fra Forskningsrådet og EU, og oppnådde resultater, som avlagte doktorgrader og publiserte arbeider i anerkjente vitenskapelige publiseringskanaler. Det resultatbaserte omfordelingssystemet var komplekst, der resultatforbedring relativt til andre institusjoner talte. Universitetenes grunnbevilgning til utdanning og forskning har alltid vært den største budsjettposten, i gjennomsnitt om lag 70 prosent av driftsutgiftene for de 11 universitetene og de 8 høyskolene (i 2024). Lavest andel har UiO (60 prosent) og NTNU (61 prosent), noe som er knyttet til deres store eksterne inntekter. Høyest andel har mindre høyskoler.⁹

Det har vært mye oppmerksomhet om instituttsektorens statlige grunnbevilgninger. Bokas kapittel 7 handler om dette virkemiddelet. Det som startet som finansiering via statsbudsjettet eller noe støtte fra staten til private institutter, utviklet seg med tiden til et komplekst, uoversiktlig system. De fire, og fra 1987 fem, forskningsrådene hadde forskjellige systemer og politikk for støtte til forskningsinstitutter innenfor sine ansvarsområder. NTNFE eide mange institutter og støttet andre, NLVF bidro til landbrukssektorens institutter, NFFF til fiskerisektoren – og NAVF ga støtte til universitetene og til noen frie forskningsinstitutter og til sentre og institutter nært knyttet til universitetsmiljøer. NORAS (Norsk råd for anvendt samfunnsforskning) hadde et særlig ansvar for samfunnsvitenskapelige institutter.

Da Norges forskningsråd ble opprettet i 1993, fikk de tidligere rådernes forbindelser til instituttsektoren en slags fortsettelse i det nye rådets områdestruktur (Brandt mfl., 2019). Som nevnt, skulle rådet fra 1994 forvalte et enhet-

---

⁹ Tilstandsrapporten <https://hkdir.no/rapporter-undersokelser-og-statistikk/tilstandsrapport-for-hoeyere-utdanning-2023>.

lig grunnbevilgningssystem for instituttsektoren. Ti år senere, i 2005, og etter at finansieringssystemet for universiteter og høyskoler var endret, ble også instituttsektorens system med grunnbevilgninger gjenstand for debatt og forandring. Nå skulle også instituttsektorens grunnbevilgninger få resultatavhengige elementer, få likhetstrekk med universiteter og høyskoler, men med noe forskjellige indikatorer. Begge institusjonstyper skulle premieres for kvalitet i forskning, med vekt på vitenskapelig publisering. Instituttsektoren skulle premieres for oppdragsforskning, i tråd med målene for sektorens virke.

Et nytt system for grunnbevilgninger i instituttsektoren kom på plass fra 2009. Det eksisterer fortsatt høsten 2024, men med noen justeringer. Grunnbevilgningens andel av instituttene inntekter varierer mye; blant de samfunnsvitenskapelige instituttene er andelen i gjennomsnitt 17 prosent (11–24).¹⁰ Miljøinstituttene har i snitt 12 prosent i grunnbevilgning (6–15), mens de teknisk-industrielle instituttene har 11 prosent (7–11). Hvert år omfordeles deler av bevilgningen etter oppnådde resultater. For universiteter og høyskoler ble indikatorene i finansieringssystemet vesentlig endret fra og med 2025, med større andeler grunnbevilgning og insentiver til mer fullført utdanning og mindre vekt på forskningsindikatorer. Det gjenstår å se om det også kommer endringer i basisbevilgningene for instituttsektoren.

Inspirasjon på tvers av grenser

Bidragene i boka har ikke komparative opplegg, men vi vil trekke fram noen momenter på tvers av kapitlene som kan vise at mønstre av likheter og forskjeller er aktuelle for videre forskning.

I en sammenlignende studie av skandinaviske folkehelseinstitutters framvekst og roller viser Elvbakken og Veggeland (2024) hvordan endringer i forvaltningssystemene og forholdet mellom forskning og forvaltning over tid kan belyse likheter og forskjeller. Danmark, Sverige og Norge etablerte

---

¹⁰ Fra Forskningsrådets årsrapporter fra hver av de fire gruppene for 2023. <https://www.forskningsradet.no/forskningspolitikk-strategi/instituttsektoren/rapporter/>

slike statlige institutter i 1902, 1907 og 1911. Entreprenørene var professorer i bakteriologi ved landenes universiteter. Parlamentene så slike laboratorier som viktige i folkehelsepolitikken. De hadde felles røtter i internasjonale vitenskapsforbindelser og aktivitet og overvåket smittsomme sykdommer, gjennomførte bakteriologiske og kjemiske analyser og produserte serum og senere vaksiner for bekjempelse av sykdom. På 1920-tallet mottok alle støtte fra utenlandske fond, som Rockefeller-fondene, som støttet lignende folkehelseinstitutter i 12 land på 1920-tallet (Barona, 2015). Over tid, og med bakgrunn i landenes forvaltningsordninger og forvaltningspolitikk, beholdt de skandinaviske institusjonene mange fellestrekk, men ble også forskjellige. Det norske og danske instituttet har forskningsoppgaver, mens det svenske ble et rent forvaltningsorgan i 2014. Slik demonstreres samspill mellom forvaltningspolitikk og forskningspolitikk, likheter og forskjeller i Skandinavia.

Vitaminforskning sto på staters agenda i mellomkrigstida; å kunne oppdage, karakterisere og framstille kunstige vitaminer var et viktig forskningstema – og et tema der nye oppdagelser gjerne ble premiert med nobelpriser. I Norge ble det etablert et statlig vitamininstitutt i 1928 (se kapittel 12), i Danmark i 1932 (se kapittel 3). Mens interessen for tran lå bak det første, begrunnet landbruksvarenes vitaminer det danske. Et svensk statlig forskningsinstitutt for næringsmidler ble etablert i 1972. Det lå et felles vitenskapelig grunnlag bak vitaminsatsingen, kombinert med hensynet til forskjeller i næringsstruktur. Norske vitenskapsmenn og politikere så det danske sosialforskningsinstituttet (etablert i 1955) som interessant, da et lignende norsk ble utredet sist på 1950-tallet (se kapittel 6). Tilsvarende ses for arbeidslivsforskningen.

Det er gjort en rekke studier av innflytelsen fra internasjonale, private forskningsfond, som de amerikanske Rockefeller-fondene fra 1920. Mange europeiske land fikk midler, kombinert med statlige bidrag, til det fondet så som morgendagens forskningssatsinger, samarbeid og instituttdannelser. Til norske, svenske og danske forskningsmiljø, ved og utenfor universitetene, kom det ressurser (Petersen mfl., 2013). I Norge gjaldt dette for eksempel astrofysikk og økonomi ved UiO og internasjonale studier ved Chr. Michelsens Institutt (CMI) i Bergen i årene mellom verdenskrigene, i Sverige institutter for utenrikspolitikk og samfunnsforskning, og i Danmark folkehelsearbeid samt samfunns- og kulturforskning.

Internasjonal inspirasjon og påvirkning på forskningsmiljøer i og utenfor universitetene var ikke noe nytt i mellomkrigstida. Vitenskapsmenn har deltatt i internasjonalt vitenskapelig samarbeid som del av forskerfellesskap innenfor fagfelt og disipliner, noen ganger som landenes formelle utsendinger til mellomstatlige organisasjoner, for eksempel ved de internasjonale hygienekonferansene fra midt på 1800-tallet, eller innenfor havforskning. Fra om lag 1900 kom det også til en ordning som kombinerte forskning med en internasjonal struktur for å forvalte fiskeressurser. Det internasjonale rådet for havforskning (ICES) har for eksempel siden vært et mellomstatlig, forpliktende fellesskap for forvaltningen av marine ressurser på den nordlige halvkule (Rozwadowski, 2002). Ideer, verdier og normer er spredt, både om forskningen og dens resultater og om organiseringen av systematisk vitenskapelig kunnskap for fagbasert forvaltning. Det ser vi for eksempel i folkehelseinstituttene, men også innenfor geologi, meteorologi, havforskning, utenriks- og sikkerhetspolitikk og sosialforskning.

Etter andre verdenskrig kom nye organisasjoner til. OECD, der Norge ble med i 1961, har ifølge Brandt mfl. (2019), hatt stor innflytelse på norsk forskningspolitikk. Benum (2007) viser til at innflytelsen var særlig sterk da norsk forskningspolitikk ble et eget politikkområde i 1960-årene. Henriques & Laredo (2012) viser til at OECD-evalueringer og statistikk ble mye brukt. OECD bidro til å definere og standardisere forsknings- og utviklingsarbeid, også i Norge.

Brandt mfl. (2019) viser at EU tydelig har påvirket den norske forskningspolitikken. Fra forskningen om Norges tilslutning til Bologna-prosessen er det også vist tydelig EU-påvirkning innenfor høyere utdanning (som Bleiklie & Michelsen, 2008). I de siste 20–25 årene er norsk deltakelse i EUs ulike rammeprogrammer og programmene for grunnforskning fra Det europeiske forskningsrådet (ERC) vurdert som særlig viktig, både for finansiering av norsk forskning og for å hente tilbake noen av de ressursene Norge tilfører EUs forskning.

Det er likevel rimelig å anta, som i studiene av NPM, at ulike politikk- og forskningsområder kan påvirkes av og påvirke politikken forskjellig. Norsk forvaltningspolitikk ble påvirket av bølgen av NPM-reformer, men den påvirket samtidig reformene ut fra egne tradisjoner og verdier. Lignende trekk er sett i nabolandene, noe forskningen om NPM-politikken i Norden tydelig viser (Christensen & Læg Reid, 2009).

Vi mener det ville være bra med flere komparative studier. For det første, før andre verdenskrig bygde alle de tre skandinaviske landene forskningsinstitutter for kunnskap til landenes viktige infrastruktur og næringsveier. I Sverige ble det ikke bygd opp sektortilknyttede forskningsinstitutter innenfor de samme politikkområdene etter krigen, slik som i Norge og Danmark. Likevel var det forskjeller mellom samfunnsområder; for eksempel har Sverige et stort statlig forskningsinstitutt for industrirelatert forskning (se kapittel 4). Der framgår det at de svenske universitetene mobiliseres til anvendt forskning. Det synes som de svenske direktoratene, som er mer selvstendige enn de danske og norske, utfører mer utredningsarbeid.

Med universitetsreformene i Danmark og reformer i universiteter og høyskoler i Norge etter 2000, er det blitt store forskjeller mellom Norge og Danmark. Etter innføringen av ny dansk universitetslov i 2003 ble de fleste danske (sektor) forskningsinstituttene noen år senere fusjonert inn i landets fem universiteter. Universitetene inngår kontrakter med ulike deler av statsapparatet om myndighetsbetjening (oppdragsforskning) (se kapittel 3). I Danmark er høyskolene ikke blitt del av universitetene. I Norge har fusjonene etter 2005, med få unntak, skjedd mellom universiteter og høyskoler, mens forskningssystemet fortsatt har et betydelig innslag av forskningsinstitutter. Virkningene av de danske fusjonene er analysert (Aagaard mfl., 2016), men de store fusjonene i instituttsektoren i Norge ville det vært interessant å utforske ytterligere. Alt dette kan tale for viktigheten av å gjennomføre flere skandinaviske komparasjoner.

Om boka, kapitlene og forfatterne

Denne boka springer ut av et seminar ved Institutt for politikk og forvaltning ved Universitetet i Bergen. Høsten 2023 var forskere fra universiteter, høyskoler og instituttsektoren, alle med interesse for instituttsektoren og dens roller i forhold til forvaltningen og i forskningssystemet, samlet i Bergen. Det ble presentert pågående forskning og ideer til forskning. Seminaret ble fulgt opp av bokas redaktører, og det innledet et samarbeid mellom UiB og

Nordisk institutt for studier om innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). Boka presenterer forskning og innspill fra den dialogen som startet i Bergen.

Boka har tre deler. I første del er det tre kapitler. Vera Schwach (kapittel 2), Hanne Foss Hansen (kapittel 3) og Bo Persson (kapittel 4) tar for seg utviklingen av og politikken for instituttsektoren i henholdsvis Norge, Danmark og Sverige.

I bokas andre del er det også tre kapitler. I kapittel 5 utforsker Kari Tove Elvbakken og Jan Heiret relasjoner mellom universiteter og deres randsoneinstitusjoner over tid. Elvbakken tar i kapittel 6 opp den samfunnsvitenskapelige instituttsektorens mangfold, framvekst og politikk. Espen Solberg drøfter grunnbevilgningens politikk og formål i kapittel 7.

I bokas tredje del er det åtte kapitler om ni forskningsinstitutter. De fleste er blant dem som i dag omfattes av de statlige retningslinjene for grunnfinansiering. Av de teknologiske forskningsinstituttene tar Pål Nygaard, Knut Grove og Håvard Brede Aven i kapittel 8 opp SINTEF. Terje Finstad skriver om et teknologisk institutt, Statens institutt for tang- og tareforskning, i kapittel 9, som ble til et universitetsinstitutt. To av primærnæringsinstituttene, Veterinærinstituttet (VI) og Norsk institutt for landbruksforskning (NILF), er tema for Frode Veggeland og Arild Aursvåg Farsund i kapittel 10. I kapittel 11 er en av forløperne til et av fagområdene ved Havforskningsinstituttet (HI), Statens vitamininstitutt, tema for Elvbakken og Finstads bidrag. Flere samfunnsvitenskapelige og flerfaglige forskningsinstitutter er representert med kapitler i boka. I kapittel 12 er randsoneinstitutter rundt Norges Handelshøyskole tema for Yngve Nilsen. I kapittel 13 skriver Arvid Hallén om Norsk instiutt for by- og regionforskning (NIBR) første tid; instituttet var først et teknisk institutt, ble så et samfunnsvitenskapelig og gikk fra 2016, som nevnt, inn i det som i 2018 ble OsloMet. Fafø – som tenketank og forskningsinstitutt – er tema for Tor Halvorsen i kapittel 14, og i kapittel 15 skriver Grove om etableringen av Rogalandsforskning i 1973, det første regionale forskningsinstituttet, som nå er del av forskningsselskapet NORCE.

Boka har 15 forfattere; de fleste er statsvitere og historikere. Alle har en forankring i forskning om forskningspolitikk og forskningsinstitusjoner og i studier av forvaltning og politikk. Mange av forfatterne har egne erfaringer fra ulike deler av forskningssystemet. Av dem som i dag arbeider ved universiteter og høyskoler, har flertallet også en bakgrunn fra instituttsektoren. Sånn sett er forfatterne selv eksempler på typiske karriereveier mellom instituttsektoren og

universiteter og høyskoler. Flere har bakgrunn som ledere eller styremedlemmer ved forskningsinstitutter, universiteter, høyskoler og i Forskningsrådet. Dette gjør at forfattergruppa har med seg mange og ulike erfaringer for arbeidet med denne boka om forskningssystemet og instituttsektoren.

Mer kunnskap for politikk

Boka løfter fram en rekke forskjellige institutter, men miljøinstituttene er ikke utforsket spesielt. I tabellen bakerst i kapitlet ses instituttene som er utforsket i boka og en god del av dem som ellers omtales. Tabellen viser tydelig at det har kommet til mange institutter over svært lang tid – og mange eksisterer fortsatt i beste velgående.

Med bakgrunn i boka som helhet vil vi trekke noen lærdommer for videre forskning og komme med noen innspill til diskusjonen om instituttsektoren i forskningspolitikken. Vi mener det trengs ytterligere forskning om instituttsektoren, både om enkeltinstitutter og grupper av dem. Det trengs å få tydeligere bilder av forskjeller og likheter, spennvidde og typiske trekk innenfor grupper av institutter. Vi vil særlig framheve betydningen av komparative studier, mellom grupper av institutter, mellom land og over tid. Relasjonene mellom instituttene og forskningen i næringslivet er ikke med i denne boka; der er det flere viktige, nye problemstillinger å ta fatt på. Ulike politikkområder har forskjellige forhold til forskningsinstitutter innenfor sine felt, samtidig har ulike deler av statsforvaltningen forskjellige relasjoner til institutter innenfor sine områder. Slike relasjoner kunne vært gjenstand for mer forskning, blant annet om forskningens betydning innenfor ulike politikkområder og forskjeller mellom ulike deler av forvaltningen.

I flere kapitler og i denne innledinga har vi nevnt at det i dag og over tid går og har gått karriereveier mellom de ulike forskningsstedene. Betydningen av slike veier kan være forskjellig i ulike deler av instituttsektoren og til ulike universiteter og høyskoler. I forskningspolitikken er forskningsinstituttene gjerne vektlagt som kompetanse- og rekrutteringsbase til institusjonene for høyere utdanning, og i mer enn 50 år har gjensidige bistillinger vært sett som et virkemiddel for mer samarbeid og kunnskapsutvikling i forsknings-

systemet. Her er det, etter vår vurdering, mange flere spørsmål å utforske, som betydningen av ulike karriereveier for hver av institusjonstypenes virke, eller hvordan erfaring fra oppdragsforskning vurderes ved ansettelser i universiteter og høyskoler, i Norge og i andre land.

De siste 15–20 årene har konkurranser, om deler av grunnbevilgningen, om oppdrags- og bidragsforskning og om forskningsmidler i Norge og EU, vært viktige – mellom institutter og mellom sektorene. Samtidig understrekes arbeidsdeling og samarbeid, og arbeidsdeling premieres i noen grad. Dette gjelder både konkurranser i Forskningsrådet og i EU. Her kan det være dilemma som kan håndteres forskjellig, og som det er interessant med forskning om.

I alle de 50 årene fra Stortinget i 1975 diskuterte den første egne stortingsmeldingen om forskningspolitikken, har instituttsektoren vært tematisert i alle forskningsmeldinger. Det er stor kontinuitet i omtalene, selv om det har vært bekymring for at sektoren samlet sett har vært for lite robust og trenger flere ressurser. Tydeligere mål om økt forskningskvalitet har kommet til over tid. Samtidig er kunnskapen fra forskningen i instituttsektoren alltid understreket som verdifull for politikk og samfunn. Selv om antallet og størrelsen av enkeltinstitutter har variert, har instituttsektorens berettigelse stått fast som premiss i den forskningspolitiske debatten.

Tabell 1.1

Noen norske forskningsinstitutter etter år for opprettelse.

År	
1773	Norges geografiske oppmåling
1858	Norges geologiske undersøkelse
1860	De praktisk-vitenskapelige fiskeriundersøkelser, fra 1900 Havforskningsinstituttet
1866	Meteorologisk institutt
1891	Veterinær-patologisk laboratorium, fra 1914 Veterinærinstituttet
1891	Statens fiskeriforsøksstasjon
1911	Statens serumlaboratorium, fra 1928 Statens institutt for folkehelse
1917	Geofysisk institutt, Bergens Museum
1922	Institutt for sammenlignende kulturforskning
1928	Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelser
1928	Statens vitamininstitutt
1930	Chr. Michelsens institutt

År	
1931	Hermetikkindustriens laboratorium
1946	Forsvarets forskningsinstitutt
1947	Landbruksøkonomisk institutt
1947	Fiskeridirektoratets institutt for kjemisk-tekniske undersøkelser
1948	Institutt for atomenergi
1949	Norsk institutt for tang- og tareforskning
1949	Sentralinstituttet for industriell forskning
1950	SINTEF, Selskapet for industriell og teknisk forskning ved Norges tekniske høgskole
1950	Institutt for samfunnsforskning
1952	Norsk regnesentral
1953	Norges geotekniske institutt
1953	Norsk byggforskningsinstitutt
1957	Norsk gerontologisk institutt
1958	Norsk institutt for vannforskning
1958	Transportøkonomisk institutt
1958	Institutt for industriell miljøforskning
1959	Statens institutt for alkoholforskning
1959	Norsk utenrikspolitisk institutt
1964	Arbeidsforskningsinstituttet
1966	Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning
1967	Norsk institutt for by- og regionforskning
1969	Norsk institutt for luftforskning
1969	NAVFs utredningsinstitutt
1970	Norsk institutt for sykehusforskning
1970	Statens institutt for forbruksforskning
1972	Norges Skipsforskningsinstitutt
1973	Rogalandsforskning
1973	Fiskeriteknologisk forskningsinstitutt
1975	Industriøkonomisk institutt
1975	Institutt for kontinentalundersøkelser
1979	Nordlandsforskning
1982	Fagbevegelsen senter for forskning, utredning og dokumentasjon, Fafo

År	
1984	Forskningsstiftelsen ved Universitetet i Tromsø (FORUT)
1984	Østlandsforskning
1984	Stiftelsen Senter for anvendt forskning (SAF ved NHH)
1985	Agderforskning
1986	Stiftelsen Universitetsforskning i Bergen (Unifob)
1986	Nansen senter for miljø og fjernmåling
1987	Stiftelsen allmennvitenskapelig forskning i Trondheim (Allforsk)
1990	Senter for internasjonal klima- og energipolitisk forskning, Cicero
1996	Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
1998	Frischsenteret
2004	NTNU Samfunnsforskning AS
2005	Nofima AS – Norsk institutt for akvakultur, fiskeri og matforskning
2017	NORCE Norwegian Research Centre AS

Kilde: hovedsakelig NIFUs kataloger over forskningsenheter i instituttsektoren: 1985, 1993 og 2020.

Referanser

- Barona, J. (2015). *The Rockefeller Foundation. Public health and international diplomacy 1920–1945*. Pickering & Chatto.
- Benum, E. (1978). *Sentraladministrasjonens historie, 1845–1884*. Universitetsforlaget.
- Benum, E. (2007). Et nytt forskningspolitisk regime? Grunnforskningen, OECD og Norge 1965–1972. *Historisk tidsskrift*, 86, 551–574.
- Bleiklie, I. & Michelsen, S. (2008). The university as enterprise and academic co-determination. I A. Amaral, I. Bleiklie & C. Musselin. (Red.), *From governance to identity* (s. 57–78). Springer.
- Brandt, T., Ingulstad, M., Larsen, E., Mangset, M. & Schwach, V. (2019). *Avhengig av forskning: De norske forskningsrådenes historie*. Fagbokforlaget.
- Christensen, J. & Holst, C. (2020). *Ekspertenes inntog*. Universitetsforlaget.
- Christensen, T., Egeberg, M., Lægred, P. & Trondal, T. (2018). *Sentralforvaltningen – stabilitet og endring gjennom 40 år*. Universitetsforlaget.
- Elvbakken, K. T. (2017). Veterinarians and public health: Food control in the professionalization of veterinarians. *Professions and Professionalism*, 7(2), 1–15.
- Elvbakken, K. T. & Heiret, J. (2022). Universitetet i forskningsbyen Bergen. I A. Andresen, D. Blazevic. & K.T. Elvbakken (Red.), *Vitenskap og vitenskapshistorier, Universitetet i Bergen 1946–2021, Bind I Politikken og hverdagen* (s. 423–457). Fagbokforlaget.

- Elvbakken, K. T. & Veggeland, F. (2024). The roots and routes of public health institutes in Scandinavia. *Scandinavian Political Studies*, 1–23.
- Godin, B. (2005). *Measurement and statistics on science and technology. 1920 to present*. Routledge.
- Greve, C., Lægread, P. & Rykkja, L. H. (Red.). (2016). *Nordic administrative reforms – Lessons for public management*. Palgrave Macmillan.
- Grove, K. (2012). *Uni Rokkansenteret, frå SEFOS og LOS til Stein Rokkans hus*. John Grieg Forlag.
- Grønlie, T. & Flo, Y. (2009). *Sentraladministrasjonens historie etter 1945. Bind 2. Den nye staten? Tiden etter 1980*. Fagbokforlaget.
- Henriques, L. & Laredo, P. (2013). Policy-making in science policy: The ‘OECD model’ unveiled. *Research Policy*, 43, 801–816.
- Jacobsen, K. D. (1964). *Teknisk hjelp og politisk struktur*. Universitetsforlaget.
- Jacobsen, K. D. (2014). *Fragmenter fra sentraladministrasjonens historie, 1884–1914*. Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, UiB.
- Meld. St. 5 (2022–2023). *Langtidsplanen for norsk forskning 2023–2032*.
- Meld. St. 18 (2014–2015). *Konsentrasjon for kvalitet – Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren*.
- Messel, J. (2022). *Profesjonsutdanninger i sentrum: Fra jordmorutdanning til OsloMet*. PAX.
- Niskanen, K. (2017). Snille etterfrågas! Rockefeller Foundation, forskarpersona och kön vid Stockholms högskola under mellankrigstiden. *Scandia*, 83(2), 11–40.
- NOU 1991: 24. *Organisering for helhet i norsk forskning*.
- NOU 1999: 18. *Organisering av oppdragsvirksomhet: En vurdering av rammene for oppdragsvirksomhet ved institusjoner innenfor høgre utdanning*.
- NOU 2008: 3. *Sett under ett – ny struktur i høyere utdanning*.
- Petersen, K., Stewart, J. & Sørensen, M. K. (Red.). (2013). *American foundations & the European welfare states*. University Press of Southern Denmark.
- Roll-Hansen, H. (2022a). Forskning i velferdsstatens tjeneste. I A. Andresen & K.T. Elvbakken, K.T. (Red.), *Vitenskap og vitenskapshistorier, Universitetet i Bergen 1946–2021, Bind 3 Kunnskapen i samfunnet* (s. 197–232). Fagbokforlaget.
- Roll-Hansen, H. (2022b). Maktutredene. I A. Andresen & K.T. Elvbakken (Red.), *Vitenskap og vitenskapshistorier, Universitetet i Bergen 1946–2021, Bind 3, Kunnskapen i samfunnet* (s. 233–262). Fagbokforlaget.
- Rozwadowski, H. M. (2002). *The sea knows no boundaries: A century of marine science under ICES*. University of Washington Press.
- Schwach, V. (2000). *Havet, fisken og vitenskapen: Fra fiskeriundersøkelser til havforskningsinstitutt 1860–2000*. Havforskningsinstituttet.
- Schwach, V. (2022). Vitenskapelig kvalitet og forskningspolitiske vendepunkter, 1945–1970. *Historisk tidsskrift*, 101(3), 197–212.
- Skoie, H. (1985). *Norsk forskningsorganisasjon i etterkrigstiden*. NAVFs utredningsinstitutt.
- Aagaard, K., Hansen, H. F. & Rasmussen, J. G. (2016). Mergers between governmental research institutes and universities in the Danish HE Sector. *European Journal of Higher Education*, 6(1), 41–55.

